

Význam kooperativního učení v bakalářském vzdělávání

Anuš Šahverd'an, promováný pedagog, pracovník řady vzdělávacích projektů, odborný asistent na Jerevanské Brjusovově státní univerzitě a koordinátor pro vzdělávání na Gladzorské univerzitě, Arménie

Redakční poznámka: Procesy a výstupy kooperativního učení popsané v tomto článku platí pro děti v předškolních zařízeních a základních školách stejně jako pro budoucí bakaláře. Ale nejen to. Aby byli učitelé mateřských a základních škol schopni organizovat kooperativní třídy kompetentně a s jistotou, měli by i oni mít dostatek příležitostí se tímto způsobem vzdělávat v rámci vlastní odborné přípravy.

„Pro přežití společenství je nutná spolupráce mezi jeho příslušníky. Přežití lidské společnosti umožnila schopnost spolupráce jejích členů. Úspěchu nedosáhli tu či onde zvýhodnění jedinci, ale skupina. V lidských společenstvích mají největší naději na přežití ti jedinci, kteří jsou nejlépe vybaveni pro spolupráci ve skupině.“
(Ashley Montague, 1965)

Způsoby učení lze rozdělit následovně: soutěživé, individuální a kooperativní. Při soutěživém učení studenti bojují po způsobu „výhra-prohra“ (win-lose), aby se ukázalo, kdo je nejlepší. Při individuálním učení studenti pracují každý sám. V kooperativních třídách pracují studenti společně, s cílem dosáhnout sdílené učební mety. V tradičním vysokoškolském přístupu většina hodin probíhá tak, že profesor přednáší a studenti sledují a poslouchají. Zadané úkoly vypracovávají studenti samostatně a spolupráce se nepodporuje. V individualistickém učebním přístupu jsou cíle jednotlivých studentů na sobě nezávislé a studenti si uvědomují, že dosažení jejich cílů nemá s činnostmi ostatních žádný vztah. To, zda student uspěje či nikoli, nemá žádný vliv na úspěch ostatních. Proto studenti usilují o výstupy, které jsou pro ně osobně prospěšné a nevěnují pozornost dosaženým cílům jiných studentů.

V soutěživých situacích dochází k vzájemné negativní závislosti mezi dosaženými cíli. Studenti chápou, že uspět mohou jedině tehdy, jestliže ostatní své mety nedosáhnou. Tím usilují o výstup, který je pro ně osobně výhodný, ovšem jejich soupeřům škodí.

Zjistilo se, metody výuky orientované na učitele (teacher-centered) se nevyrovnají metodám využívajícím aktivní učení (studenti v hodině řeší problémy, kladou a zodpovídají dotazy, diskutují, vysvětlují a přicházejí s nesčetnou řadou nápadů – brainstorming), kdy studenti pracují na úlohách ve skupinách a za podmínek, které zajišťují vzájemnou pozitivní závislost a spolehnutí na jednotlivce. Tento závěr platí jak pro krátkodobé zvládnutí, tak pro dlouhodobé uchování či hluboké porozumění probírané tematice, osvojování dovedností kritického myšlení a tvořivého řešení problémů, vytváření pozitivního postoje k vyučovanému předmětu či míru jistoty ohledně vlastních znalostí či dovedností.

Kooperativní učení představuje výuku, v rámci které studenti pracují ve skupinách za účelem dosažení sdíleného cíle a za podmínek, které obsahují následující prvky:

Vzájemná pozitivní závislost. Členové týmu vnímají vzájemné propojení, kdy nikdo nemůže uspět, aniž by uspěli také všichni ostatní. Pakliže selže kterýkoli člen skupiny, důsledky pocítí všichni.

Spolehnutí na jednotlivce. Na všechny studenty ve skupině se lze spolehnout, že odvedou svůj díl práce a zvládnou veškerou požadovanou látku.

Spolehnutí na jednotlivce je možné tehdy, posuzuje-li se výkon každého jednotlivce individuálně a výsledek je poskytnut skupině a danému jednotlivci pro informaci, kdo potřebuje více pomoci, podpory a povzbuzení v učení.

Interakce tváří v tvář. I když se určitý díl práce ve skupině rozdělí a je určen k samostatnému vypracování, jiné úkoly je třeba řešit společně, vzájemně si při tom ve skupině poskytovat zpětnou vazbu, ověřovat porozumění, diskutovat o osvojovaných pojmech, propojovat znalosti z dřívějšího, ale i zpochybňovat závěry a odůvodnění ostatních a také, a to je zřejmě nejdůležitější, navzájem se vyučovat a povzbuzovat.

Náležitě využití kooperativních dovedností. Souběžně s rozšiřováním znalostí a dovedností jsou studenti pobízeni k rozvoji a využívání sociálních dovedností jako budování sebedůvěry, vedení ostatních, rozhodování, komunikace a zvládání konfliktů, což je posiluje v úspěšnějším zvládnutí týmové práce a zadaných úkolů.

Skupinové zpracování. Členové týmu si stanovují skupinové mety, pravidelně hodnotí, jak si vedou v jejich dosahování, v udržování efektivních pracovních vztahů a určují změny, které jim pomohou zvýšit efektivitu skupiny.

Kooperativní učení není synonymem pro skupinku studentů pracujících pohromadě. Učební aktivita má nárok být označena jako „kooperativní učení“ pouze tehdy, obsahuje-li uvedené prvky.

Kooperativní učení se může probíhat jak ve třídě, tak mimo ni. Aktivita ve třídě, která může trvat od několika minut do celé výukové hodiny, může zahrnovat zodpovídání či formulování otázek, objasňování postřehů, práci pomocí odvozování, řešení úloh, shrnutí předneseného materiálu a brainstorming. Mezi mimotřídní aktivity se řadí výzkumné studie, dokončování projektů, vypracovávání zpráv a příprava prezentací.

Výzkumná zjištění, jejichž objem neustále narůstá, jen potvrzují efektivitu kooperativního učení ve vyšším vzdělávání. Výzkum ukazuje, že ve srovnání se studenty, kteří procházejí tradiční výukou (přednášky zaměřené na učitele, samostatné práce a kompetitivní systém známkování) vykazují studenti v kooperativní výuce zpravidla lepší akademické výsledky, lepší dovednosti ve zdůvodňování a kritickém myšlení, hlubší pochopení osvojené problematiky, nižší úroveň stresu a úzkosti, vyšší vnitřní motivaci učit se a dosáhnout více, lepší schopnost vnímat problémy z pohledu ostatních, pozitivnější a podpůrnější vztahy se spolužáky, kladnější postoj k vyučovaným předmětům a vyšší sebeúctu.

Důvodů, proč kooperativní učení funguje uvedeným způsobem, je několik. Myšlenka, že se studenti něco lépe naučí prostřednictvím činnosti než pouhým sledováním a posloucháním, je kognitivním psychologům a efektivním pedagogům známa již dlouho a kooperativní učení je aktivní metodou už ze své podstaty. Navíc však kooperativní přístup posiluje učení v několika dalších aspektech. Slabší studenti mají tendenci rezignovat, když nevědí jak dál – kooperativní učení jim pomáhá nevzdát se. Zdatní studenti naopak často objeví mezery ve svých znalostech, jsou-li postaveni před úkol vyložit a objasnit učivo slabším studentům, a tím mají možnost je vyplnit. Při samostatném zadání mají studenti sklon úkol odkládat či se mu úplně vyhnout. Když však vědí, že na ně ostatní spoléhají, zhusta je to přiměje k včasnému dokončení úkolu. Studenti pracující soutěživě jsou pobízeni, aby si navzájem nepomáhali, v případě kooperativního učení je pomoc oceňována.

I přes prokázaný přínos kooperativního učení se pedagogové, kteří se pokoušejí tuto metodu využívat častěji, setkávají u studentů s odporem. Schopnější studenti si stěžují, že je jejich pomalejší spolužáci zdržují, slabší či nejistější jedinci namítají, že v hodinách zůstávají stranou, a když se někteří členové týmu jen „vezou“, pocit ukřivdění dále narůstá. To ve výsledku řadu pedagogů odradí a ti se raději vrátí k osvědčenému, na učitele orientovanému modelu. Tratí na tom jak učitelé, tak jejich studenti.

Jak kooperativní, tak soutěživý a individuální styl učení jsou užitečné a měly by se využívat, nicméně převládajícím způsobem a cílem ve třídě by měla být spolupráce.

Přínos kooperativního učení převažuje obtíže, které je třeba při jeho zavádění překonat. Pedagogové, kteří začleňují kooperativní učení do svých seminářů, kteří jsou připraveni na počáteční odmítavé reakce studentů a kteří mají dostatečnou trpělivost a sebedůvěru, aby tuto odezvu přečkali, sklídí odměnu v podobě většího rozsahu a hloubky pochopení učiva u studentů, jejich pozitivnějšího přístupu k předmětu i k sobě samým. Cesta k tomuto cíli možná nebude snadná, ale stojí za to se jí vydat.